

УДК 378.147.091.33:004.032.6(043.3)

СВОЄРІДНІСТЬ ВПЛИВУ ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

П.В. Река
аспірант,*Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

У статті висвітлено деякі проблемні питання, пов'язані із конструктивним розвитком соціальної компетентності студентської молоді. На основі аналізу наукових джерел внесено уточнення у зміст ключових понять дослідження – «компетентність», «соціальна компетентність», «краєзнавство», «педагогічне краєзнавство»; визначено різновиди педагогічного краєзнавства та його функції. Розглянуто деякі шляхи впливу педагогічного краєзнавства на процес підвищення соціальної компетентності майбутніх фахівців, які здобувають гуманітарні спеціальності у вищій школі.

Ключові слова: компетентність, соціальна компетентність, краєзнавство, педагогічне краєзнавство.

У національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, що є базовим державним документом, який визначає стратегію й основні напрямки її розвитку, посилена увага приділяється створенню умов для розвитку й самореалізації кожної особистості, необхідності формування у молодого покоління ключових компетентностей, з-поміж яких чільне місце посідає соціальна, оскільки дозволяє особистості постійно самовдосконалюючись, успішно реалізовуватись і як майбутній фахівець, і як громадянин протягом життя.

Аналіз наукового фонду, що склався у педагогіці вищої школи, засвідчує конструктивність саме компетентісного підходу у зв'язку із розв'язанням проблемних питань щодо формування у студентів провідних особистісно-професійних якостей. Справа в тому, що саме компетентісний підхід передбачає не просту передачу знань від викладача до студента, а й формування у студентської молоді відповідних особистісних професійних компетентностей.

Проблеми компетентісного підходу при підготовці фахівців сьогодні активно обговорюються в освітніх колах. Цими питаннями займаються як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, такі як Дж. Боуден, А. Брунер, Д. Вальд, Ф. Вайнерт, Н. Кузьміна, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун та ін. Водночас ще й досі дискусійним залишається змістове наповнення поняття «компетентність».

Так, на думку І. Єрмакова, компетентність – це підхід до знання як інструменту розв'язання життєвих проблем, прийняття ефективних рішень у різних сферах життєдіяльності людини, це загальна здібність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню, вихованню, інтеграції у простір соціальних і культурних відношень, міжособистісної інтеграції та спілкування. Існує позиція про доцільність розуміти компетентність, як таку якість особистості, що пов'язана із здатністю реалізувати знання в дії [2, с. 274-275].

У програмі Європейської Комісії «Ключові компетентності для навчання протягом життя. Європейська довідкова система» окреслено компетентності, кожна з яких включає визначення, а також перелік відповідних знань, умінь і цінностей. Це такі компетентності, як спілкування рідною мовою, спілкування іноземною мовою, математична компетентність і базові компетентності у галузі науки і техніки, цифрова компетентність, вміння вчитися, міжособистісна, громадянська компетентність, підприємливість, культурне вираження, міжкультурна і соціальна компетентності [3, с. 20].

Як бачимо, і як переконливо доводить практика, серед комплексу ключових компетентностей, на нашу думку, однією з важливих є соціальна. Зокрема, В. Матіяш наголошує на тому, що при роботі з вихованцями саме формування соціальної компетентності повинно бути в центрі уваги освітян.

Соціально компетентна особистість, зазначає дослідниця, уміє визначати власне місце в житті суспільства, проектувати стратегії свого життя відповідно до соціальних норм і правил, урахувати інтереси та потреби різних соціальних груп, індивідуумів, здатна адекватно оцінювати навколишню дійсність на основі повноти знань, продуктивно співпрацювати з різними партнерами у групі, команді, виконувати різні ролі та функції в колективі, брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання. Отже, саме соціальна компетентність є визначальною у громадянській позиції особистості. Відтак, як зауважують деякі дослідники (зокрема, І. П'янтковська), означена якість має принципово важливу значимість для вихователя,

оскільки педагогу потрібно оволодіти комплексом ключових компетентностей, щоб здійснювати свою професійну діяльність.

На жаль, під час проведення нами анкетування з метою виявлення ступеня обізнаності студентів педагогічних училищ з поняттям «соціальна компетентність» та самооцінними судженнями щодо наявного рівня сформованості у них означеної особистісно-професійної якості, було з'ясовано, що більшість з них недостатньо обізнані з цим поняттям та не можуть дати об'єктивної оцінки щодо сформованості соціальної компетентності.

Отже, формування соціальної компетентності не втрачає нині своєї актуальності і, незважаючи на підвищену увагу вчених до зазначеної проблематики, потребує подальшого вивчення, особливо у контексті практико-орієнтованого підходу при підготовці вчителів-гуманітаріїв. Відтак, на наше переконання, потрібно більш прискіпливо поставитися до невикористаних ресурсів, з-поміж яких провідна роль належить саме педагогічному краєзнавству.

Мета статті полягає у з'ясуванні ресурсів педагогічного краєзнавства у підвищенні соціальної компетентності майбутніх фахівців, які у вищій школі здобувають гуманітарні спеціальності. У цьому зв'язку неабиякий інтерес становить стан первинної професіоналізації студентів в умовах педагогічного училища. Зауважимо, що на сучасному етапі розвитку нашої держави із прагненням України до інтеграції у культурно-освітній європейський простір перед українською педагогічною елітою відкриваються великі можливості в самореалізації і свободі вибору організації навчально-виховного процесу. Проте механічне використання конструктивних ідей, що містять зарубіжні системи здобуття освіти, без урахування особливостей менталітету, культури, особливостей регіону, історичної та педагогічної спадщини не зможе забезпечити в повній мірі реалізацію зазначених вище завдань.

У контексті вищевикладеного, як нам видається, слід по-новому оцінити концепцію національного виховання К. Ушинського, яка і нині не втрачає своєї актуальності, оскільки містить прогресивну ідею щодо того, що кожен цивілізований народ протягом віків виробляє свою систему освіти, яка відповідає саме інтересам національного розвитку певної держави. Не дивлячись на схожість педагогічних форм всіх європейських народів, зауважував педагог-класик, у кожного з них своя особлива національна система виховання, своя особлива мета і свої особливі засоби для досягнення цієї мети. І застосування в нашій країні лише системи освіти, побудованої на зарубіжному досвіді, на думку вченого, може негативно вплинути на виховання підростаючого покоління [6, с. 98].

Тому особливу увагу при формуванні соціальної компетентності майбутніх учителів необхідно звертати на систему цінностей, історичний досвід, особливості освітньої системи окремого регіону. І в цьому важливу роль, на нашу думку, повинен відігравати саме краєзнавчий.

Як відомо, основним завданням краєзнавства є вивчення рідного краю. Предметом такого вивчення є конкретний регіон. Об'єктами дослідження виступає його історія, природа, населення, господарство, культура, пам'ятки матеріальної і духовної культури [6, с. 86-87].

Залежно від напрямів краєзнавчих досліджень розрізняють краєзнавство шкільне, історичне, педагогічне, географічне, літературне, економічне, природниче, культурологічне, художнє, музичне та ін. Аналіз довідкових джерел засвідчує, що кожна із цих частин краєзнавства – відносно самостійна наукова дисципліна, і водночас кожна з них є галуззю певної науки (історичне краєзнавство – галузь історії, географічне – галузь географії, музичне – галузь музики...). Тому частину краєзнавства, яке вивчає історію становлення та методологію освітньої системи в сучасній педагогіці вважають педагогічним краєзнавством [4, с. 17].

Маємо зазначити, що науковці, які системно досліджують феноменологію педагогічного краєзнавства, здебільшого одноставні у його виключній впливовості на становлення особистості і як громадянина-патріота, і як професіонала (В. Матіяш, С. Піскун, Г. Тарасенко та ін.). Так, С. Піскун подає класифікацію педагогічного краєзнавства за певними ознаками (за місцем використання у різного типу навчальних закладів; за рівнем акредитації; за систематичністю і базовістю викладу навчального матеріалу) і розглядає такі його напрямки: краєзнавство у школі (початковій, загальноосвітній) та краєзнавство у вищій школі (університетах, інститутах та ін.). Дослідник зауважує на доцільності виділяти ще й засоби, які використовує цей напрямок краєзнавства (теоретичні і практичні). До теоретичних засобів, на його думку, належить той багаж знань, який накопичився за досить довгий період часу свого розвитку; сюди входять

знання, що стосуються певного регіону країни. А до практичних С. Піскун відносить той практичний досвід, який використовувався вченими, що займалися цими дослідженнями. Йдеться, зокрема, про методи, що притаманні краєзнавству загалом, а саме: екскурсії, створення музеїв на базі певних навчальних закладів, проведення гуртків відповідного спрямування і використання теоретичних знань у вивченні певної навчальної дисципліни.

Цікавою, на наш погляд, є дослідницька позиція В. Матіяш, яка визначила особливі різновиди педагогічного краєзнавства. А саме:

- історико-педагогічне краєзнавство, завданням якого є дослідження історії краю, розвитку системи народної освіти і педагогічної думки в межах окремих суспільних груп, а також вивчення в історичному розрізі особливостей народної освіти певної місцевості (село, район, область);
- школознавче краєзнавство здійснюється з метою управління плануванням за рахунок збору статистичних даних;
- дидактичне краєзнавство передбачає собою використання на заняттях в ролі наочного матеріалу знання про особливості рідного краю (географічні, екологічні, культурні та інші); вивчення місцевих особливостей навчання та освіти, збір матеріалів, дослідження специфічності змісту освіти;
- вплив місцевих факторів на формування особистості людини, суспільної свідомості громади, менталітету етнічної групи людей;
- народно-педагогічний напрям краєзнавства – дослідження складових народної педагогіки, що певним чином глобалізують і узагальнюють попередню складову;
- педагогічний досвід вчителів (професійний компонент) є одним з основних компонентів і являє собою досвід роботи вчителів;
- адміністративно-керівний компонент передбачає вивчення досвіду адміністративно-керівного апарату шкіл окремого регіону [5, с. 111-112].

Отже, вищевикреслена авторська позиція дозволяє виокремити наукові уявлення про педагогічне краєзнавство як ресурс суттєвого підвищення ефективності професійної підготовки майбутнього фахівця-гуманітарія.

До зазначеного додамо, що відомою у педагогічній науці є дослідницька позиція І. Шумілової, яка вивчала роль педагогічного краєзнавства у формуванні духовності майбутнього вчителя. Зокрема, дослідниця відзначає, що педагогічне краєзнавство у такому ракурсі виконує певні функції:

- освітню – передбачає засвоєння, поповнення та закріплення знань з історії, географії, краєзнавства, школознавства, історії педагогіки, педагогіки; формування умінь і навичок використання їх на практиці в педагогічній діяльності;
- виховну – сприяє формуванню у студентів відчуття колективізму, моральних та етичних цінностей, розвитку умінь діалогічної взаємодії;
- розвивальну – передбачає активізацію та вдосконалення психічних пізнавальних процесів відповідно до вимог педагогічної діяльності, розвиток когнітивної сфери студентів у процесі навчання;
- мотиваційну – характеризує бажання майбутнього вчителя працювати над формуванням історичних, географічних, краєзнавчих уявлень, спрямованість на здобуття знань і вироблення навичок;
- когнітивну функцію, що характеризує взаємодію вчителя з учнями, стилі керівництва навчальною та позаурочною діяльністю, врахування учителем у процесі навчання вікових та індивідуальних особливостей учнів, рівень знань про рідний край, його історію, постаті, які його репрезентують;
- організаційну – передбачає використання вчителем основних форм організації навчання, нестандартних і нетрадиційних, позакласної історично-педагогічної роботи в загальноосвітній школі, організацію шкільних музеїв.

На наш погляд, привертає значний практичний інтерес напрацювання тих дослідників (зокрема Н. Ревнюк), які передбачають вивчення, збереження та збагачення цінностей педагогічної культури краю, що сприятиме розвитку у майбутніх учителів таких професійних якостей, як творчий підхід до педагогічного процесу, прагнення до професійного зростання,

потреба в організації своєї діяльності з урахуванням специфіки рідного краю, залучення до історії своєї малої батьківщини, опора на значущі погляди авторитетних педагогів, використання їх у своїй професійній діяльності, розвиток інтересу до архівних джерел тощо. Відтак, цілком очевидно є узагальнення про те, що педагогічне краєзнавство збагачує систему педагогічних знань студентів, сприяє набуттю ними дослідницьких умінь, надає можливість використовувати самостійно здобутий матеріал у подальшій професійній діяльності.

Тому, на нашу думку, з метою ефективного формування соціальної компетентності студентської молоді та їх адаптації на початковому етапі професійної діяльності, питання педагогічного краєзнавства повинні більш поглиблено розглядатися при вивченні таких нормативних навчальних дисциплін, як «Педагогіка», «Вступ до спеціальності» або окремим спецкурсом «Педагогічне краєзнавство».

Таким чином, видається за можливе зауважити на тому, що педагогічне краєзнавство, як один із чинників формування соціальної компетентності особистості, має свою специфіку і потребує більш цілеспрямованого використання у процесі підготовки студентської молоді до майбутньої професійної діяльності. До того ж більш поглибленого наукового уявлення це явище набуває стосовно контингенту студентів молодших курсів.

Перспективи подальшого наукового пошуку ми вбачаємо у визначенні найбільш суттєвих аспектів педагогічного краєзнавства та його ролі у підвищенні соціальної компетентності майбутніх освітян, педагогів. Така площина дослідження сприяла б більш ефективній професійній підготовці фахівців та їх соціальному розвитку.

1. Абашева К. М. Роль педагогического краеведения в профессиональной подготовке учителя / К. М. Абашева, А. М. Марьин. – Алмата : Мектеп, 1986. – 170 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної освіти / за ред. І. Д. Зверєвої. – К. : Універсум, 2012. – 536 с.
3. Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework. – Brussels : European Commission, 2004. – 20 p.
4. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; Ред. кол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К. : Генеза, 1996. – 942 с.
5. Матіяш В. В. Педагогічне краєзнавство: сутність, принципи, джерела / В. В. Матіяш // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2003 – № 5. – С. 111-112.
6. Ушинский К. Д. О народности в общественном воспитании / К. Д. Ушинский. – М. : Просвіта, 1968. – 270 с.

Река П. В. Свообразие влияния педагогического краеведения на формирование социальной компетентности студенческой молодежи.

В статье освещены некоторые проблемные вопросы, связанные с конструктивным развитием социальной компетентности студенческой молодежи. На основе анализа научных источников внесено уточнение в содержание ключевых понятий исследования – «компетентность», «социальная компетентность», «краеведение», «педагогическое краеведение»; определены разновидности педагогического краеведения и его функции. Рассмотрены некоторые пути влияния педагогического краеведения на процесс повышения социальной компетентности будущих специалистов, которые получают гуманитарные специальности в высшей школе.

Ключевые слова: компетентность, социальная компетентность, краеведение, педагогическое краеведение.

Rieka P. V. The peculiarity of the influence of pedagogical ethnography on the formation of social competence of students.

The article highlights some of the issues associated with the constructive development of social competence of students. The clarification of the content of the key concepts of the research, such as «competence», «social competence», «ethnography», «pedagogical ethnography», is made on the basis of the analysis of scientific sources; the types of pedagogical ethnography and its functions are explained. Some ways of the influence of pedagogical ethnography on the process of improving social competence of the future specialists who study the humanities in higher school are considered.

Key words: competence, social competence, ethnography, pedagogical ethnography.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Гнезділова К.М.